

Bori István—Masát Adám

MILYEN A MAI MAGYAR TÁRSADALOM?

Gondolatok egy új tankönyv kapcsán

A tankönyv megjelenésének előzményei

A Balassi Intézet komplex magyar nyelvi–hungarológiai és magyarságismereti képzése alig több mint fél évtizede indult meg. Bár az oktatási programnak voltak előzményei az elődintézményekben, a „szellemi alapítók” lényegében egy új képzést hoztak létre.¹ Érthető ezért, hogy a kezdeti időszakban nem álltak az oktatók rendelkezésére nem magyar anyanyelvűek számára írt tankönyvek. A legtöbb tanár számára két út kínálkozott: 1. magyar közönségnek írt (szak/tan)könyvet adott a külföldi hallgató kezébe, 2. csak a tanórákon leadott anyagot kérte számon a vizsgán. E sorok írói a képzés megindításának kezdetétől részt vettek az oktatói munkában, és jól emlékeznek még arra, hogy mindkét út „göngyösnek” bizonyult. Vagy a hallgató vívott napi csatát a magyar nyelvel, mert nem a tudásának és nyelvi szintjének megfelelő könyveket kellett bújni, vagy a tanárnak kellett rendszeresen szűkíteni a tananyagot, mert annak teljes körű elmagyarázása, szemléltetése, megvitatása nem fért bele a rendelkezésre álló 90 percbé.

Az Intézet akkori főigazgatója, Ujváry Gábor kezdeményezte, hogy az oktatók készítsenek jegyzeteket saját óráikhoz. Már az első tanévben készültek jegyzetek, noha akkor még viszonylag kevés oktatási tapasztalat állt rendelkezésre, és még az órák tanmenete sem volt kellően kiforrottnak nevezhető. Mindazonáltal jelentős előrelépést jelentett, hogy a 2003 őszén induló második évfolyam hallgatói kifejezetten nekik készített jegyzeteket vehettek kézbe. A tankönyvek jelentős része nyelvíleg a „C” szinthez igazodott. Készültek azonban olyan oktatási (segéd)anyagok is, amelyeket a kiváló szemléltető ábrák vagy a vázlatszerű felépítés miatt a különböző

---

¹ Lásd erről a Hungarológia Tagozat (akkor még Tanszék) első vezetőjének írását! Menyhért Anna: Megjegyzések a Balassi Bálint Intézet Hungarológia Oktatási Programjához. In: *Balassi Füzetek*, 1. (2003) 1. sz. 91–99. p. (A magyar mint idegen nyelv és a hungarológia oktatása az Európai Unió csatlakozás jegyében – Konferencia a Balassi Bálint Intézetben 2003. március 13–14.)

nyelvi szinten lévő hallgatók egyaránt haszonnal forgathattak, sőt arra is volt példa, hogy ugyanahhoz a tárgyhoz két különböző nyelvi szinten megírt jegyzet készült.²

A *mai magyar társadalom* címmel 2003-ban összeállított jegyzet nem tankönyvnek, hanem oktatási segédanyagként készült.³ Ebben az is szerepet játszott (a megírásra rendelkezésre álló szűk időn és korlátozott oktatási tapasztalatokon túl), hogy a tantárgy a félévben tartandó órák számát, a tanmenetét, sőt a tárgyat oktató tanárok személyét illetően is éppen változáson ment át. A jegyzetet több féléven át használták a hallgatók, egészen addig, amíg el nem fogyott. Újranyomás a tárgyat oktató szerző kérésére nem készült. Akkorra ugyanis már annyi változás történt Magyarországon (csatlakozás az Európai Unióhoz, kormányváltás, jelentős társadalmi és gazdasági változások), hogy a jegyzet címében szereplő „mai” szó és a kötetben szereplő adatok, információk nem lettek volna összhangban egymással, és félő volt, hogy a jegyzet második kiadására az elavultság bélyegét is rányomtatják. Megérett az idő a jegyzet tankönyvvé bővítésére és átdolgozására. Az új tankönyv hosszas írás, átdolgozás, szerkesztés után 2008-ra készült el.

Az alábbi írás célja ennek a kiadványnak a rövid bemutatása. Szokatlan, hogy a szerzők maguk ismertetik a könyvet, hiszen ez egy recenzens feladata lenne. Az elsődleges cél azonban nem a kötet népszerűsítése, hanem azoknak az oktatás során szerzett tapasztalatoknak a megosztása a külföldi hallgatókat oktató tanár kollégákkal, amelyek a könyv szerkesztésében, megírásában szerepet játszottak.

A tankönyv felépítése és tartalma

A Balassi Intézet képzéseiben kötelező tárgyként szereplő társadalom szemináriumról korábban már egy részletes írás jelent meg a *THL₂* oldalain.⁴ Az alábbiakban nem ismételjük meg az ott leírtakat, legfeljebb összegezzük a kötet szerkesztése szempontjából fontos részeket.

A hungarológiai, illetve magyarságismereti képzésben az elmúlt évek egyik legfontosabb oktatási tapasztalata az volt, hogy *A mai magyar társadalom* című tantárgy az, amelynek a többi kurzushoz képest a legkomplexebb a szókészlete. Történelem órán a történelmi, néprajz órán a néprajzi szakkifejezések dominálnak, de a

² Az előbbire példa Berkes Katalin által összeállított néprajz, illetve Bakody Csilla által készített történelem tankönyv, az utóbbira Bori István földrajz jegyzetei. Berkes Katalin: *Bevezetés a magyarság néprajzába*. Budapest, Balassi Bálint Intézet, 2003.; Bakody Csilla: *Magyarország története II. 1790–1990*. Budapest, Balassi Bálint Intézet, 2003.; Bori István: *Bevezetés Magyarország és a Kárpát-medence földrajzába*. Budapest, Balassi Bálint Intézet, 2003. és Bori István: *Vázlatok Magyarország és a Kárpát-medence földrajzáról*. Budapest, Balassi Bálint Intézet, 2004.

³ *A mai magyar társadalom*. Szerk.: Bori István–Masát Ádám. Budapest, Balassi Bálint Intézet, 2003.

⁴ Masát Ádám: *A Mai magyar társadalom* című tárgy oktatása a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetben. In: *THL₂ (Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture)*, 2. (2005) 2. sz. 57–69. p.

nyelvészetnek és a földrajznak is megvan a saját terminológiája. A társadalom órán ezzel szemben a hallgatóknak nemcsak a szociológiai *terminus technicus*okkal kell megismerkedniük, hanem szükségszerűen el kell sajátítaniuk a politikával, gazdasággal és az Európai Unióval kapcsolatos legfontosabb szakkifejezések használatát is. Elsősorban ebből fakad az, hogy egy mai társadalmi, politikai és gazdasági viszonyokkal foglalkozó tankönyvet nem magyar anyanyelvű hallgatók számára rendkívül nehéz egyszerű nyelvezettel megírni.

A 2003-ban összeállított oktatási segédanyag már a „C” nyelvi szinten lévő hallgatóknak készült, és nincs ez másként a 2008-ban megjelent tankönyvvel sem. A tartalmi bővítés és átdolgozás során úgy láttuk, hogy a nyelvi egyszerűsítés, a nyelvezet „B” szintre való redukálása csak a szakmaiság oltárán hozott jelentős áldozatokkal lett volna megvalósítható, és olyan szakmai támadásnak tettük volna ki a tankönyvet, ami a használhatóságát kérdőjelezte volna meg. Nézetünk szerint azonban a tankönyv szövegéhez kapcsolódó járulékos részek beillesztése és megfelelő alkalmazása lehetővé teszi, sőt kifejezetten segíti a magyar nyelvet kevésbé jól beszélő hallgatók számára a tananyag megértését és befogadását. A kiadványban szereplő angol és német nyelvű szakszótár, továbbá számos táblázat, ábra, térkép, fogalommagyarázat és egy kislexikon arra hivatott, hogy különösen a gyengébb nyelvi, illetve tudásbeli szinten álló külföldi hallgatók tanulását segítse. A szerkesztés során törekedtünk az arany középúton való haladásra: az egyes fejezetekbe – ahol ennek szükségét láttuk a szöveg megértése szempontjából – táblázatokat, ábrákat, térképeket, fogalommagyarázatokat illesztettünk, de kerültük a járulékos részek „túlburjánzását” és olyan elemek alkalmazását, amelyek nem kapcsolódtak szervesen a főszöveghez.

Az új tankönyv 6 fejezetet és egy részletes függelékot tartalmaz. A korábbi jegyzethez képest teljesen új fejezetet jelent az oktatásról szóló rész. A függelék bemutatja Magyarországot számok és adatok tükrében, a rendszerváltozás utáni állam- és kormányfők rövid életrajzát, tartalmaz egy kislexikont, továbbá egy magyar–angol és egy magyar–német szakszótárt. A kötet fejezetei és főbb témakörei meggyeznek a korábbi jegyzet anyagával, de azok tartalmilag jelentős változáson mentek keresztül:

1. **Társadalom** (népesedési folyamatok, vallások és egyházak, kisebbségek Magyarországon, a roma kisebbség, a magyar egészségügy helyzete)
2. **Politika** (a magyar társadalom történetének legfontosabb szakaszai a második világháború után, a rendszerváltozás és nemzetközi következményei, a törvényhozó hatalom, a végrehajtó hatalom, köztársasági elnökök a rendszerváltozás után, miniszterelnökök a rendszerváltozás után, parlamenti pártok a 2006. évi választások után, választási rendszer)
3. **Gazdaság** (gazdaságtörténeti áttekintés, gazdasági fejlődés a rendszerváltozás után, területi különbségek az ország gazdasági-társadalmi viszonyaiban, a témakörökön belül: munkanélküliség, átlagkereset, belkereskedelem, régiók, települések, Budapest, közlekedésfejlesztés)
4. **Oktatás** (az oktatásügy történeti háttere, az oktatás átalakulása a rendszerváltozás után, az iskolarendszer vázlatos áttekintése)

- 5. Határon túli magyarság** (a Kárpát-medence népei, a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek, egyházak és vallásosság, a romániai magyarság, a szlovákiai magyarság, magyarok Szerbiában, az ukrainai magyarság, a horvátországi magyarság, a szlovéniai magyarság, az ausztriai magyarság, a „magyar–magyar” kapcsolatok, magyarok a Kárpát-medencén kívül)
- 6. Magyarország és az Európai Unió** (a csatlakozási folyamat fontosabb állomásai, felmérések az Európai Unió országaiban és Magyarországon, Magyarország a csatlakozás után)

Miért éppen ezek a fejezetek, alfejezetek kerültek a kötetbe?

1. Véleményünk szerint ezeknek a témaköröknek a feldolgozásával tudunk átfogó képet nyújtani a külföldi hallgatóknak a mai Magyarországról.⁵ Ebből a szempontból az oktatásról és a határon túli magyarságról szóló fejezetek nélkül is használható lenne a tankönyv, csak hogy éppen ez az a két téma, amely kiemelten foglalkoztatja a Balassi Intézetben tanuló diákokat. Az oktatás azért, mert a képzés révén lényegében ők is a magyar felsőoktatásban tanulnak, illetve érdeklik őket az egyéb tanulmányi lehetőségek (az egyetemi részképzés éppúgy, mint a nyári egyetem). A határon túli magyarság témája pedig azért, mert a nyugati szóránymagyarságból érkező hallgatók a nagyszüleik, szüleik, rokonaik sorsán keresztül a saját családtörténetükről tanulhatnak.
2. Ezek olyan területek, amelyeken nemcsak a rendszerváltozás idején, hanem az azt követő csaknem két évtizedben is jelentős változások történtek (és történnek várhatóan a jövőben is). A szeminárium és a tankönyv címében szereplő „mai” szó tulajdonképpen kettős jelentéssel rendelkezik: egyrészt utal az éppen aktuális helyzetre és a fennálló viszonyokra, másrészt történeti perspektívában a rendszerváltozás óta eltelt időszakra, az azóta kialakult tendenciákra és bekövetkezett változásokra. Ha ugyanis a politikai és gazdasági rendszer legfontosabb vonásait, illetve a társadalmi környezet szabályszerűségeit, főbb működési mechanizmusait nézzük, akkor az időbeli választóvonalat a rendszerváltozás idején kell meghúznunk, mert ez az esemény választja el a parlamenti demokráciát az állampárti diktatúrától, a kapitalizmust az államszocializmustól és napjaink társadalmi viszonyait az 1990 előttiétől. A szemináriumnak tehát nemcsak az a célja, hogy a mindenkori Magyarországról *up to date* adatokat és információkat közve-títsen, hanem hogy bemutassa az elmúlt két évtized legfontosabb változásait és tendenciáit.

⁵ A tankönyv szerkesztésekor természetesen figyeltünk arra, hogy a hungarológiai és magyarságtudományi képzésben oktató kollégák tananyagát ne érintsük. A tankönyvben például nem foglalkoztunk kulturális témákkal, mert Szentesi Adrienn mindegyik csoportnak tart *Mai magyar kulturális élet* címmel szemináriumot. A gazdasággal és a határon túli magyarsággal foglalkozó fejezetek szintén nem vagy csak marginálisan érintik Bori István, illetve Csimár Csaba földrajz kurzusának tananyagát. Hasonlóképpen nincs érdemi átfedés a történelem, illetve a néprajz órákkal.

3. A tankönyvben szereplő témák kapcsolódnak a hallgatók mindennapjaihoz. Általános tapasztalat, hogy azok az ismeretek maradnak meg jobban az emlékeztünkben, amelyeket nem tanulás útján, hanem egy átélt esemény kapcsán szerzünk. A Balassi Intézetben mindennapos jelenség, hogy a hallgatók misén vagy istentiszteleten vesznek részt, elmennek egy tüntetésre vagy nemzeti megemlékezésre, kórházba kerülnek, munkát vállalnak és utaznak Magyarországon.⁶ Amikor a szemináriumon (ennek megfelelően) a vallás, a nemzeti ünnepek, a politikai pártok, az egészségügy, a foglalkoztatottság és a közlekedés témaköre előkerül, akkor a hallgatók rendszerint nemcsak a saját élményeiket mondják el az órán, hanem érintettségükből fakadóan az átlagosnál nagyobb érdeklődést mutatnak. A történelem, irodalom, néprajz és földrajz órák témái olyan időbe, térbe, közegbe „repítik” a hallgatókat, amelynek számos esetben kevés kapcsolódása van a mindennapjaikhoz, de legalábbis kevesebb, mint a társadalom óra témáinak. Hunyadi Mátyás törökellenes harcai, Petőfi Sándor költészete, a széki népzene vagy a Déli-Kárpátok elhelyezkedése jó esetben megragadja a hallgató érdeklődését, de a megszerzett ismereteket nem feltétlenül fogja tudni olyan mértékben a mindennapjaihoz kötni, mint a társadalom könyvből tanultakat.⁷ A *mai magyar társadalom* című szeminárium tehát olyan témákat kínál a hallgatóknak, amelyek a mindennapok során általuk tapasztalt eseményekkel, jelenségekkel kapcsolatban vannak, a tankönyv pedig tudományos igényességgel törekszik ezek leírására. A diákok érdeklődését mutatja, hogy az elmúlt két esztendőben a tanév végi záródolgozatok 26%-a a társadalom szeminárium tematikájához kapcsolódott.

Milyen elvek szerint épülnek fel a kötet fejezetei?

A kötet szerzteágazó témái miatt egy egységes szerkesztési elv követése nem volt teljes mértékben megoldható. Mindazonáltal általánosságban igaz, hogy mindegyik fejezet történeti áttekintéssel kezdődik, amelyben a 20. századi, de legalábbis az 1945-től kezdődő folyamatok, tendenciák megjelennek. Hasonlóképpen egységes szerkesztés jellemzi a fejezetek végét, ahol a kulcsfogalmak, illetve az ajánlott irodalom jegyzéke található. Az alfejezetekben témától függően megjelenik az európai kitekintés és a magyarországi regionalitás, elsősorban a különbségek szemléltetése és az eltérő tendenciák bemutatása céljából.

A kötet végén egy függelék található, amely Magyarországot elsősorban számok és adatok tükrében mutatja be, de ebben kapott helyet egy rövid, felsorolásszerű összefoglaló a nemzeti jelképekről és ünnepnapokról, a Világörökség részéről és a magyar vagy magyar származású Nobel-díjas tudósokról is. A függelék célja nem-

k

az, ⁶ Itt külön meg lehetne említeni azokat a szeminárium szempontjából fontos programokat, amelyeket az intézeti oktatók évről évre rendszeresen szerveznek a hallgatóknak (csíksomlyói búcsúk, részvétel az október 23-i és március 15-i ünnepségeken, látogatás a Parlamentben és a Sándor-palotában stb.).

leg ⁷ Ez önmagában teljesen természetes és egyáltalán nem jelent problémát, érvelésünk friss szempontjából azonban fontos megállapításról van szó.

sebb számadatokat bemutassa, hanem hogy egy helyen tegye azokat hozzáférhetővé, vagyis a hallgatót mentesítse a kötetben különböző helyeken fellelhető adatok keresgélésétől. A függelék tartalmazza továbbá a rendszerváltozás utáni állam- és kormányfők rövid életrajzát, ami a politikáról szóló fejezet kiegészítését jelenti. A szintén ide illesztett magyar–angol és magyar–német szak- szótár remélhetőleg kiváltja majd az időrabló órai szótárzást, illetve segítséget nyújt azokban az esetekben, amikor a nagyszótárban is nehéz megtalálni egy tulajdonnevet, történelmi fogalmat, ritkán használt vagy összetett szakkifejezést. A kislexikon is a hallgató érdekét szolgálja: miután egy helyen lett összefoglalva a tankönyvben előforduló történelmi, szociológiai, politológiai, közgazdasági fogalmak és tulajdonnevek magyarázata, elvileg nem szükséges külön lexikont kézbe venni.

A 218 oldalas kiadványban 11 térkép, 14 ábra, illetve grafikon és több mint 60 táblázat szerepel. Térképeket használtunk elsősorban azokon a helyeken, ahol a földrajzi elhelyezkedést vagy a regionális különbségeket kellett szemléltetni, és úgy éreztük, hogy a szöveges leírás, illetve a számadatok táblázatba foglalása nem segítené kellően a megértést. Egy térkép vizuális befogadása sokkal célravezetőbb, ráadásul számos esetben, például a határon túli magyarság elhelyezkedése vagy a nemzetiségek magyarországi megoszlása esetében nem is helyettesíthető mással a térkép, hiszen a földrajzi helyeket nem feltétlenül ismeri a külföldi hallgató. Ábrák és grafikonok alkalmazása mellett döntöttünk akkor, amikor a főszöveg önmagában túlságosan bonyolult lett volna (például a sok számadat vagy egy nehezen értelmezhető összefüggérendszer miatt), és úgy éreztük, hogy az ábrára vagy grafikonra való pillantással könnyebben válik érthetővé a mondanivalónk. Idősorok bemutatásánál, tendenciák szemléltetésénél és összehasonlításnál pedig előszeretettel alkalmaztunk táblázatokat.

A térképek, ábrák, grafikonok és táblázatok természetesen nagy segítséget jelenthetnek a tananyag órai megbeszélésénél is. A hallgatók önmaguk fedezhetnek fel bizonyos szabályszerűségeket, állapíthatnak meg tendenciákat és vonhatnak le következtetéseket. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyen módon megszerzett információk a csak szóban elmondottaknál sokkal mélyebben megmaradnak, és a későbbiekben is aktiválható tudáselemmé válnak. A hallgatók egyúttal olyan készségeket is elsajátítanak, amelyek révén könnyebben elboldogulnak a napi sajtó híreiben, esetleg szakmai folyóiratok cikkeiben. Rendkívül fontos mindez abból a szempontból, hogy a mai magyar társadalmat, politikát és gazdaságot bemutató könyv – a megjelenésének időigényessége okán – szigorú értelemben véve már csak a múltat képes leírni, a recens állapotot és folyamatokat nem. Ezért a folyamatos tájékozódás, információgyűjtés a naprakészség elengedhetetlen feltétele – nemcsak a tanár, hanem a diák számára is.

Tanácsok a tankönyv használatához

Tanári szerepfelfogásunkhoz hozzátartozik, hogy egy szeminárium esetében nem feltétlenül tartjuk célravezetőnek azt, ha a tárgyat oktató személy mindenáron a tankönyvben leírtakat akarja közvetíteni a hallgatók felé. Nem azért nem ajánljuk ezt a módszert, mert a hallgató feltételezhetően el tudja olvasni azt, ami a tan-

könyvben szerepel, és magától is képes annak feldolgozására. Sokkal inkább arról van szó, hogy a tankönyvi logikához, az ott leírtakhoz való görcsös ragaszkodás, illetve a tananyag leadásának a kényszere a tanárt egy rugalmatlan szerepkörbe taszítja. Előbb-utóbb képtelenné válik arra, hogy kimozduljon ebből a pozícióból, és az érdekes hallgatói kérdések, az izgalmasnak ígérkező viták elfojtásával arra fog törekedni, hogy a tanóra végéig az adott tankönyvi alfejezet utolsó bekezdésének a végéig eljusson – ahogy ez az előre gondosan elkészített óravázlatban szerepel.

A Balassi Intézet komplex magyar nyelvi–hungarológiai és magyarságismereti képzésében általános az a tapasztalat, hogy a különböző nyelvi szinten lévő csoportokban ugyanazt a tananyagot nem szabad ugyanúgy leadni. Már a hallgatók tudásbeli különbségei is az óra menetének módosítására kényszerítik a tanárt, de a nyelvi különbségek még inkább.⁸ Véleményünk szerint ezért az a külföldi diákokat oktató tanár látja el jól a feladatát egy társadalom szemináriumon, aki egy szigorú minimálrendszert kidolgozva, a nyelvi- és tudásbeli szinthez igazodva végig rugalmasan kezeli az óra menetét, és megfelelő mértékben teret enged a felmerült kérdések megválaszolásának, illetve viták kibontakozásának. Ebből a felfogásból következik egy másik fontos megállapítás: a tankönyv ne legyen mindenáron a tananyag „megtestesítője”, inkább egy eszköz a tanár számára, hogy mondanivalóját megértesse a hallgatóval. A tananyagot természetesen a tankönyv adja, de a tanárnak pontosan tudnia kell, hogy a minimálrendszer elve szerint milyen ismereteket akar abból később számonkérni.

A társadalom szeminárium tálcán kínálja témák tucatjait, amelyekről lehet, sőt kifejezetten érdemes a tanórán véleménycserét kezdeményezni. A vitáknak alapvetően kettős célja van: egyrészt, hogy a diákok a saját véleményük kifejtése során egyre jobban elsajátítsák a szaknyelv használatát, másrészt hogy az ellentétes nézőpontok megértésével jobban megismerjék egy jelenség (például: a népesség számának csökkenése, az átlagos élettartam növekedése, a munkanélküliség növekedése, a könnyű drogok legalizációja, a nyugdíjkorhatár növelése, az elvilágiasodás, az asszimiláció stb.) problematikáját. Egy szempontot azonban különösen az alacsony nyelvi szintű csoportoknál nem szabad a tanárnak figyelmen kívül hagynia: egy vita során a hallgatók rendszerint többet akarnak elmondani, mint amennyit a pillanatnyi nyelvtudásukkal közölni tudnak. Éppen ezért kiemelten fontos, hogy a tanár folyamatosan fenntartsa a hallgatók érdeklődését, segítse őket nyelviileg a mondanivalójuk megfogalmazásában, és ne engedje, hogy a közlési nehézségek frusztrációt okozzanak bennük.

Az intézeti társadalom órákon gyakori, hogy a tanári előadás lényegében a lexikai ismeretanyag átadására korlátozódik, az összefüggések és következtetések ki-

---

⁸ Arról nem is beszélve, hogy a hallgatók céljai, érdeklődése és motiváltsága is különböző szokott lenni. A tudásbeli különbségeket okozó tényezőket részletesen lásd Masát Ádám: *A Mai magyar társadalom* című tárgy oktatása a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetben. In: *THL₂ (Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture)*, 2. (2005) 2. sz. 57–69. p.

mondása viszont már a hungarológus hallgatóknak a feladata. Vitaindító (esetleg kifejezetten provokatív) kérdésekkel és beszélgetések kezdeményezésével érdemes rávezetni a hallgatókat a helyes válaszokra. Ezáltal nemcsak az órai aktivitás nagyobb, hanem az önálló gondolkodásra való kényszerítéssel a tananyag is jobban megmarad a hallgatók fejében. Példaként álljon itt egy lehetséges koncepció a tankönyv első témájához kapcsolódóan:

Téma: A népesség Magyarországon		
Kulcsfogalmak	tanári előadás	vitaindító kérdések
<ul style="list-style-type: none"> – természetes szaporodás és fogyás – születésszám – csecsemőhalandóság – népszámlálás – születéskor várható átlagos élettartam – termékenység – halandóság, mortalitás 	<ul style="list-style-type: none"> – a népesség számának változása a 19. század utolsó harmadától – a legsúlyosabb embervesztések a 20. században – kivándorlás, emigráció – a születésszám csökkenése az 1980-as évektől – a népesség számának jövőbeli alakulása 	<ul style="list-style-type: none"> Mi hatott a rendszerváltozás után a népesség számának csökkenésére? Milyen problémát okoz a népesség számának csökkenése Magyarországon? Hogyan lehetne megállítani a népességfogyást? Mennyire jellemzőek a magyarországi tendenciák Európára?

Nézzünk néhány példát az elmúlt évek tapasztalata alapján a tankönyv lehetséges alkalmazására!

1. példa: A japán hallgató 20. századi történeti ismereti hiányosak a többi európai hallgatóhoz viszonyítva, és a rendszerváltozás bemutatásakor nem tudja, mit értünk „szocializmuson”.

Megoldási javaslat: A tanár szóban foglalja össze a legfontosabb tudnivalókat, utaljon a politikáról szóló fejezet elején lévő történeti áttekintésre, és mutassa meg a kislexikon vonatkozó szakkifejezéseit (például: egypártrendszer, vasfüggöny, Varsói Szerződés, KGST stb.).

2. példa: Középfeladói nyelvi szintű csoportban nagyon sok új szakkifejezés kerül elő a népesség alfejezetnél (például: természetes szaporodás, koraszülött, csecsemőhalandóság, születéskor várható átlagos élettartam), illetve olyan országból érkeztek a hallgatók, ahol nincs megfelelő magyar nyelvi szótár.

Megoldási javaslat: Az órát a társadalom fejezet végén lévő kulcsfogalmak megbeszélésével kezdje a tanár. Egy új fogalom előfordulásakor rögtön említse meg az (általában ismert) idegen nyelvi megfelelőjét, és buzdítsa a hallgatókat tankönyv végén lévő szakszótár használatára, a magyar szakkifejezések megtanulására. Kérdésekkel győződjön meg arról, hogy a hallgatók biztosan értik-e a kifejezés tartalmát.

3. példa: Alacsony nyelvi szintű csoportban problémát jelent a tankönyv szövegének megértése.

Megoldási javaslat: A tanár megfelelő mértékben redukálja a szakmai és a nyelvi szintet. A tankönyv órai használatakor a járulékos részeket részesítse előnyben a szöveggel szemben, és a lényegre koncentrálna a táblázatok, ábrák, grafikonok, térképek segítségével magyarázza el a tananyagot.

4. példa: A hallgatók földrajzi ismeretei hiányosnak bizonyulnak a gazdasági témánál, nem ismerik a tanórán említett városokat, megyéket.

Megoldási javaslat: A tankönyvben szereplő térképek segítségével a tanár mutassa be Magyarországot régióit, megyéit és legnagyobb városait.

Hosszan lehetne még sorolni példákat és megoldási javaslatokat. Úgy véljük, hogy tankönyvünk megfelelő alkalmazásához és színvonalas társadalom órák megtartásához nem feltétlenül elegendő a külföldi hallgatók oktatásában szerzett tapasztalat. A tankönyv tartalmának alapos ismeretén és a naprakész tájékozódáson túl szükségesnek érezzük, hogy a tanár a tárgy oktatásában is jártassággal rendelkezzen. Saját tapasztalataink alapján úgy véljük, hogy néha csak több éves oktatási gyakorlat során alakulnak ki azok az óravezetési technikák, érvelési formák, vezérfonalak, logikai láncok, aktivizálási trükkök, amelyek egy színvonalas társadalom óra megtartásához módszertanilag kiemelten fontosak.

Összegzés

Megfogalmazott véleményünk a Balassi Intézetben szerzett tapasztalatokon alapul, ahol több mint fél évtizede tartunk a szóban forgó témában szemináriumokat. Kötetünk használatát elsősorban szemináriumok megtartásához javasoljuk, de bízunk abban, hogy azok az oktatók is eredményesen használják majd a kiadványt, akik előadást fognak tartani külföldi hallgatóknak. Szigorú értelemben véve a tankönyv már megjelenésének pillanatában elavultnak számít, ezért a tantárgy jellegétől függetlenül nélkülözhetetlennek tartjuk a folyamatos adatgyűjtést és tájékozódást. A hangsúly azonban nem a naprakészségen van, hiszen a legfrissebb adatok az interneten vagy szakkönyvekben mindig elérhetőek lesznek. Ennél sokkal fontosabb, hogy a külföldi hallgatók megismerjék a legfontosabb társadalmi, politikai és gazdasági tendenciákat, lássák, hogyan változott meg Magyarország az elmúlt húsz esztendőben és milyen irányba tart.

Bár mindegyik fejezetben domináns volt az egyik szerző munkája, ennek ellenére a megjelent tankönyvet közös szellemi terméknek tekintjük. A megjelenéshez nyújtott támogatásért és segítségért itt mondunk köszönetet a Balassi Intézetnek és a L'Harmattan Kiadónak, a szakmai és nyelvi lektoroknak (Böhm Antal, Csontos Nóra, Nádor Orsolya), az MTI Fotóarchívumának és Boskovitz Oszkárnak, az intézeti kollégáknak és hallgatóinknak.

Bori István–Masát Ádám: *Magyarország ma: társadalom, politika és gazdaság*. Budapest, Balassi Intézet – L'Harmattan Kiadó, 2008. 216 oldal